

## **НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ УТИЛІТАРНИМ НОРМАМ ЯК ДЖЕРЕЛО СМІХОВОГО ЕФЕКТУ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ**

*А. С. Птушка, канд. філол. наук (Харків)*

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності персонажів чоловіка й жінки утилітарним нормам. Результати аналізу мовної об'єктивації стереотипних уявлень представників англomовної лінгвокультури демонструють кількісну і якісну асиметрію. Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіка й жінки як членів англomовного соціуму.

**Ключові слова:** англomовний анекдот, гендерні стереотипи, норми безпеки, норми реалізму, норми розсудливості, утилітарні норми.

**Птушка А.С. несоответствие мужчины и женщины утилитарным нормам как источник смехового эффекта англоязычного анекдота.** Данная статья посвящена исследованию когнитивных механизмов создания смехового эффекта англоязычного анекдота, основанных на несоответствии персонажей мужчины и женщины утилитарным нормам. Результаты анализа языковой объективации стереотипных суждений представителей англоязычной лингвокультуры демонстрируют количественную и качественную асимметрию. Найденная количественная и качественная асимметрия отбивает наиболее социально значимые гендерно специфические требования к мужчине и женщине как членам англоязычного социума.

**Ключевые слова:** англоязычный анекдот, гендерные стереотипы, нормы безопасности, нормы реализма, нормы рассудительности, утилитарные нормы.

**Ptushka A.S. Disparity of man and woman to the utilitarian norms as a source of laughter effect of the English-language anecdote.** This article is devoted to the research of cognitive mechanisms of the creation of laughter effect of the English-language anecdote, which are based on the disparity of characters of man and woman to the utilitarian norms. The results of the analysis of linguistic objectification of stereotype presentations of representatives of English-language lingo-culture demonstrate quantitative and high-quality asymmetry. The found quantitative and high-quality asymmetry reflects the most socially meaningful gender-specific demands to the man and woman as to the members of English-language society.

**Key words:** English-language anecdote, gender stereotypes, norms of safety, norms of realism, norms of reasonableness, utilitarian norms.

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності персонажів чоловіка й жінки утилітарним нормам.

**А к т у а л ь н і с т ь** дослідження визначається його антропоцентричною спрямованістю, що цілком відповідає сучасним тенденціям вітчизняного мовознавства. Хоча англomовний анекдот вже був предметом наукового аналізу [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10], вказана проблема ще

очікує висвітлення з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, що й визначає новизну дослідження. Мета роботи полягає у розкритті специфіки мовної об'єктивації гендерних стереотипів у текстах англомовних анекдотів.

Об'єктом статті є тексти сучасних англомовних анекдотів, що відбивають гендерні стереотипи. Предметом дослідження є мовні засоби сміхової репрезентації гендерних стереотипів у текстах англомовних анекдотів.

Матеріалом дослідження слугували 7900 британських анекдотів, персонажами яких є чоловік та жінка.

Утилітарні норми охоплюють норми реалізму, норми безпеки та норми розсудливості [2, с. 33-35].

Об'єктами сміхової репрезентації анекдотів, що відбивають відповідність чоловіка й жінки максимі норм реалізму *Слід усвідомлювати реальний стан речей* є чоловік та жінка, що виставляють себе на посміховисько, не усвідомлюючи свого одіозного становища.

До таких належать, насамперед, чоловік, що є жертвою дружини, яка не відповідає еталонній фемінінній ролі берегині домашнього вогнища через небажання господарювати (1), невірність (2), корисливість (3), надмірну цікавість (4), егоїзм (5) тощо, й сприймає такий стан речей як норму:

(1) *"I can see you are a married man now?" "How?" "Because you have no buttons off your coat." "Yes, that's **the first thing my wife did – taught me how to sew them on**" [4].*

(2) *I got a good one on you, Mike.*

*What do you mean?*

*I went by your last night, and you forgot to pull your shades down. And I saw your wife kissing you. Had a good laugh on that.*

*Ha, ha, **but the joke's on you, Joe!***

***How's that?***

***I wasn't home last night** [1].*

(3) *So you and your wife had your picture taken together, did you? I'll bet that was sweet. How did the photographer pose you?*

*The photographer said **he wanted us to look natural, so he posed my wife with her hand in my pocket** [1].*

(4) *You're not scared, are you?*

*No. As long as I have this rabbit's foot – I'm okay.*

*Do you think a rabbit's foot is lucky?*

*It surely is. **My wife came across it in my pants' pocket, and she thought it was a mouse** [1].*

(5) *Does your wife object to your smoking in the house?*

*Oh, she objects to my smoking anywhere; she says it's too expensive having both of us do it [1].*

І, навпаки, висміюється дружина, що є жертвою чоловіка, неадекватного маскулінній символічній ролі лицаря, насамперед, через його егоїзм й небажання приділяти увагу дружині:

(6) *Our gas range exploded and blew mother and father out of the house together.*

*That's terrible.*

*Yeah, but it made mother very happy.*

*Made your mother very happy?*

*Yeah – that was the first time they'd left the house together in twenty years [1].*

Специфіка мовної об'єктивзації цієї максими закорінена у психологічних особливостях міжособистісних ролей чоловіка та дружини.

Як невідповідні зазначеній максимі висміюються надоїдливий залицяльник, який не усвідомлює, що непотрібний дівчині, й покинута залицяльником дівчина, що намагається переконати себе у тому, що сама приймає рішення:

(7) *I stood beneath my girl's window singing and serenading her, and she threw me a flower.*

*What made the bump on your head?*

*She forgot to take the flower out of the pot [2].*

(8) *He objected to my clothes, my friends and my singing. Then he married another girl, so I made up my mind to have nothing to do with him [1].*

Об'єктом осміяння стає й лицар, що переймається служінням 'прекрасній дамі', порівн. (9), де комізм є результатом буквальної інтерпретації фразеологізму *to go through fire and water/пройти вогонь і воду*:

(9) *Why are you wearing a fireman's hat and a bathing suit?*

*I promised my girl to I'd go through fire and water for her [1].*

Як невідповідний цій максимі висміюється і чоловік, що не усвідомлює реального положення речей через зловживання алкоголем:

(10) *How did you get arrested?*

*Well, my friend told me when I got home late to take off my clothes and shoes and sneak up the stairs quietly.*

*Well, how could you get arrested doing that?*

*When I got upstairs I found it was the elevated station [1].*

(11) *He was so drunk, he spent all night throwing pennies in the sewer and looking up at the clock on the City Hall to see how much he weighed [1].*

Максима норм реалізму *Не слід приймати необдуманих рішень* об'єктивована в анекдотах, персонажі яких стоять на порозі одруження. Зокрема, об'єктом осміяння стає дівчина, що за будь-яких обставин прагне вийти заміж, порівн. анекдот (12), сміховий ефект якого заснований на невідповідності поведінки незаміжньої жінки очікуванням чоловіка-лицаря: 'прекрасна дама' ладна вийти заміж за першого незнайомця, хто освідчиться по телефону:

(12) *A man really loved a woman, but he was just too shy to propose to her. Now he was up in his years and neither of them had ever been married. Of course, they dated about once a week for the past six years, but he was so timid he just never got around to suggesting marriage much less living together.*

*But one day, he became determined to ask her the question. So he calls her on the phone, "June." "Yes, this is June." "Will you marry me?" "Of course, I will! Who's this?" [2].*

З другого боку, ця максима є релевантною для дівчини, що приймає рішення про шлюб, не беручи до уваги фінансовий стан майбутнього чоловіка й не усвідомлюючи, що від його фінансової спроможності залежить благополуччя її самої та її дітей, порівн. (13), де комізм є наслідком каламбуру:

(13) *It's a dollar and sense wedding.*

*What do you mean?*

*He hasn't a dollar and she hasn't a sense [1].*

Щодо чоловіка, то виходячи із пресупозицій практично усіх проаналізованих анекдотів цієї групи, власне рішення про вступ у шлюб розцінюється для нього як помилкове. Відповідно, чоловік має зробити висновок, що йому взагалі не слід одружуватися:

(14) *I want to congratulate you. This is one of the happiest days of your life.*

*But I'm not getting married until tomorrow.*

*That's why I say today is one of your happiest days [1].*

Прагматична функція таких анекдотів полягає, з одного боку, у карнавалізації патріархальних цінностей, зокрема, інституту шлюбу взагалі, а з другого, – у регуляції соціальної поведінки чоловіка й жінки у відповідності з утилітарним нормами на підґрунті почуття-ставлення *зневаги* до актанта, що демонструє поведінку, безглузду з точки зору власних інтересів.

Максима норм безпеки *Слід бути обережним* стосується, насамперед, чоловіка, що виявляє надмірну задерикуватість, яка може коштувати йому неприємностей, порівн. (15), де сміховий ефект створюється каламбуром на основі буквальної інтерпретації компонента *cold/холодний* у складі фразеологізму *to knock smb cold/відправити когось у нокдаун*:

(15) *When two bodies come together, is heat generated?*

*No, sir. I hit a guy yesterday and **he knocked me cold** [1].*

Цікаво, що чоловік водночас є об'єктом негативної оцінки за боягузтво як невідповідний моральним нормам, й за надмірну задержуватість, як невідповідний нормам утилітарним. Прагматична функція таких анекдотів полягає у регуляції поведінки чоловіка, з одного боку, стосовно інтересів соціуму, а саме маскулінного еталону, основними вимогам якого є сміливість, хоробрість тощо, а з другого, – й стосовно інтересів власне чоловіка.

Максима **норм розсудливості** *Не слід надто перейматися зовнішністю* стосується як жінок, так і чоловіків. Проте кількісно переважають анекдоти про жінку. Об'єктом висміювання стають чоловік і жінка, що змінюють зовнішність за допомогою пластичної хірургії, порівн. (16)-(18), комізм яких є наслідком невідповідності ситуації онтологічним нормам:

(16) *Is it necessary for a man to have his face lifted. If he is **patient it will grow up through his hair** [1].*

(17) *She had her face lifted so many times the doctor ran out of skin, so he took some skin off her right thumb and grafted it on to her nose. Now, **every time she goes hiking, her nose shoves to the right** [1].*

(18) *What's the matter with her?*

*Just had her face lifted.*

*Wasn't the operation successful?*

*Yes, **the operation was all right, but she had it lifted so many times, her face is out of focus** [1].*

Об'єктом сміхової репрезентації стає також жінка, яка змінює зовнішність настільки часто, що оточуючі її не впізнають. Сміховий ефект таких анекдотів полягає у гіперболізації цих змін до втрати жінкою своєї ідентичності (неможливо сказати, блондинка вона чи брюнетка, оскільки кожен раз вона виглядає по-іншому):

(19) *Was that a new girl I saw you with last night?*

*No? **Just the old one painted over** [1].*

(20) *I've never met your wife; **she's a blonde, isn't she?***

*I'm not sure. **She's visiting a beauty shop this afternoon** [1].*

Висміюється жінка, що проводить надто багато часу у салонах краси, порівн. (21), де комізм є результатом порушення чоловіком принципу ввічливості (натяк, що похід у салон краси не змінив її на краще, ставить під удар самооцінку дружини):

(21) *I just got back from the beauty parlour. I was there three hours.*

***Too bad that you stayed so long and then didn't get waited on** [1].*

Ще однією максимою норм розсудливості, об'єктивованою у текстах досліджуваних анекдотів, є **Не слід надто перейматися оджею**, порівн. (22), де комізм є результатом порівняння чоловіка, що часто міняє оджею з немовлям, який потребує часті зміни підгузників (таке порівняння акцентує безглуздість поведінки дорослого чоловіка, який опікується дріб'язковими з точки зору еталонного чоловіка речами), або (23), де сміховий ефект створюється порушенням принципу релевантності персонажем-жінкою (словосполучення *to change twice* у складі висловлення білетера інтерпретовано нею як *змінити оджею*, у той час як адресат розуміє його як *зробити пересадку*):

(22) *Bob: I want to apologize for my appearance this evening. This was rather unexpected and I didn't have an opportunity to dress. You know I always like to dress for the occasion – sometimes I change my clothes four or five times a day – if the occasion demands.*

*Pete: Bragging, huh? Well, that's nothing – I've got a brother who changes his clothes four or five times an hour if the occasion demands.*

*Bob: How old is he?*

*Pete: Six months [6].*

(23) *Ticket seller: You'll have to change twice before you get to New York.*

*Lady: Goodness me! And I've only brought the clothes I be standing up in! [1]*

Максима **Слід піклуватися про своє здоров'я** об'єктивована анекдотами про злісні звички чоловіка, такі як куриво або алкоголь, а також потяг до жінок. Сміховий ефект таких анекдотів створюється неадекватною з точки зору норм безпеки поведінкою чоловіка:

(24) *Well, doc, what must I do?*

*You're not going to like it, but you will have to give up smoking for good.*

*Oh, that's easy! I've done that dozens of times! [1]*

(25) *He drank so much whisky that when the mosquitoes bit him they died of alcoholic poisoning [5].*

(26) *(Two pedestrians knocked down by auto)*

*Didja get her number?*

*How could I get her number when she was going so fast?*

*Nice looking girl, wasn't she?*

*Yeah, didja see her beautiful brown eyes? [1]*

У прикладі (27) сміховий ефект посилюється каламбуром на основі красномовного імені персонажа *Jig-Saw*/ мозаїка:

(27) *They call him Jig-Saw – every time a girl looks at him he goes to pieces [1].*

Комізм (28), що ілюструє гіперболізований метафоричний вислів-стереотип про те, що 'жіноча краса навіть мертвого підніме' є наслідком невідповідності дій персонажів онтологічним нормам:

(28) *You know, in Egypt they have a peculiar superstition. They're afraid of burying alive, so when a man dies they bury him for sixty days and **then dig him up, place him on a cold slab, and have twenty beautiful girls dance around him for two hours.***

*What good does that do?*

*Well, **if he doesn't get up – he's sure to be dead** [3].*

Зміст таких анекдотів підтверджує висновок про те, що англomовний соціум висуває більш жорсткі вимоги до моральності жінки, ніж чоловіка: жінка, що надто цікавиться чоловіками стає об'єктом морально-етичної оцінки *неприпустимо*, виходячи з інтересів соціуму, а чоловік-бабник – утилітарної оцінки *шкідливо*, виходячи з інтересів власне чоловіка.

Прагматична функція анекдотів проаналізованої групи реалізована як регуляція поведінки чоловіка й жінки у відповідності з вимогами утилітарних норм на основі формування почуття-ставлення *зневаги* до актанта, що демонструє безглузду поведінку.

Отже, проаналізовані анекдоти виконують дві прагматичні функції: карнавалізації традиційних сімейних цінностей та традиційних гендерних еталонів й регуляції соціальної поведінки. Регулятивна функція, що реалізується через формування почуття-ставлення *зневаги* до гендерного актанта, що демонструє безглузду поведінку з точки зору утилітарних норм й, відповідно, є об'єктом негативної утилітарної оцінки *шкідливо*, регламентує поведінку індивіда, орієнтуючи його/її на дотримання відповідних норм.

Результати аналізу мовної об'єктивації стереотипних уявлень представників англomовної лінгвокультури про відповідність поведінкових характеристик чоловіка й жінки утилітарним нормам демонструють кількісну і якісну асиметрію. Чоловік є об'єктом сміхової репрезентації й водночас негативної утилітарної оцінки *шкідливо* як порушник 6 максимум утилітарних норм, а жінка – 4. Виключно чоловік висміюється за невідповідність максимумам норм безпеки (задержуватість) та розсудливості (куріння, надмірне вживання алкоголю, потяг до жінок, що становить загрозу для здоров'я).

В репрезентації утилітарних норм кількісно переважають анекдоти про чоловіка. Це означає, що чоловік переважно стає об'єктом утилітарної оцінки, яка заснована на інтересах індивіда, у нашому випадку, – власне, чоловіка.

Перспективу подальших досліджень складе аналіз невідповідності чоловіка й жінки морально-етичним нормам.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитренко В. А. Анекдот как разновидность речевых жанров / В. А. Дмитренко, И. С. Курсова // *Studia Germanica et Romanica: Иноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*. – 2004. – Том 1, № 3. – С. 5-16.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В. И. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
3. Кобякова І. К. Концептуалізація та категоризація гумору / І. К. Кобякова // *Вісник Сумського державного університету*. – 2006. – Т. 1., № 11(95). – С. 35-39.
4. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі: [монографія] / Кобякова І. К. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 123 с.
5. Левицкий А. Э. Комическое: играем языком / А. Э. Левицкий // *Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма* / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Изд-во “Индрик”, 2007. – С. 295-308.
6. Attardo S. Joke as a text type / S. Attardo, J. Ch. Chabanne // *Humour*. – 1992. – 5-1/2. – P. 165-176.
7. Attardo S. Linguistic theories of humour / Attardo S. – Berlin-N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p.
8. Chiaro D. The Language of jokes. Analysing verbal play / Chiaro D. – L., N.Y. : Routledge, 1992. – 129 p.
9. Nash W. The language of humour / Nash W. – L.-N.Y. : Longman, 1985. – 200 p.
10. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / Raskin V. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p.

## ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Meiers M. 5600 jokes for all occasions / M. Meiers, J. Knapp. – New York : Crown Publishers, 1980. – 605 p. 2. <http://iilsr.iatp.by/ru/publication/otherbred/sites/enative/anecdotes.htm> : [Електронний ресурс]. – назва з титул. екрану. 3. <http://iteslj.org/c/jokes.html> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану. 4. <http://sixsense.ru/page143.html> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану. 5. <http://www.english4u.dp.ua/modules.phpname=Anecdotes.docx> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану. 6. <http://www.native-english.ru/downloads/etc/jokes.zip> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану.

© А.С. Птушка, 2009